

Юридичні науки

УДК 342

Безрідна Наталія Олександрівна

*курсантка навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Bezridna Nataliia

*Cadet of the Educational and scientific institute of law
and training specialists for units National Police
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Ананійчук Богдана Олегівна

*курсантка навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Ananiychuk Bohdana

*Cadet of the Educational and scientific institute of law
and training specialists for units National Police
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Лопасєва Олена Миколаївна

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Lopaieva Olena

*Senior Teacher of the Department of tactical and special training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

ORCID: 0000-0003-1132-9357

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ
НЕПОВНОЛІТНІМИ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПНОСТИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ
CURRENT ISSUES OF JUVENILE CRIME PREVENTION**

Анотація. У статті наголошується, що процедура попередження злочинів серед неповнолітніх виступає важливим напрямом профілактичної діяльності правоохоронних органів, так як неправомірна поведінка підлітків впливає не тільки на загально кримінальну злочинність в даний час, а й значною мірою визначає злочинність майбутнього. У зв'язку з цим, особливу увагу слід приділяти правильному вибору організації цієї роботи. Незважаючи на те, що частка злочинів, які скоєнні неповнолітніми або за їх співучасті в загальній статистиці достатня, робота з профілактики злочинності серед підлітків та молоді відводиться важливе місце. Наголошено увагу на тому, що саме поліція займає особливе місце в системі профілактики безпритульності та правопорушень неповнолітніми. Обґрунтовано тим, що правоохоронні органи будучи інструментом примусової дії, по суті, виступають основним суб'єктом безпосереднього попередження та припинення девіантної поведінки неповнолітніх. Це пояснюється різноманітністю та широтою компетенції поліції, великим спектром повноважень по здійсненню оперативно-розшукової, адміністративної, кримінально-процесуальної і інших видів діяльності щодо боротьбі із злочинністю. Також у питанні попередження злочинності серед неповнолітніх, важливе значення має взаємодія різних служб і підрозділів правоохоронних органів. На сьогодні існує ряд відомств по попередженню правопорушень і злочинів неповнолітніх, з якими правоохоронним органам необхідно тісно взаємодіяти. Акцентовано на тому, щоб напрями їх діяльності по усуненню негативних процесів серед молоді відповідали реаліям часу. Подібна взаємодія дозволить забезпечити погоджене застосування сил і

засобів різних державних структур і громадських організацій в єдиній системі органів профілактики по попередженню злочинів і правопорушень серед неповнолітніх.

Ключові слова: поліція, неповнолітні, профілактика, злочинність, заходи.

Аннотація. В статье отмечается, что процедура предупреждения преступлений среди несовершеннолетних выступает важным направлением профилактической деятельности правоохранительных органов, так как неправомерное поведение подростков влияет не только на общеуголовную преступность в настоящее время, но и в значительной степени определяет преступность будущего. В этой связи, особое внимание следует уделять правильному выбору организации этой работы. Несмотря на то, что доля преступлений, совершенных несовершеннолетними или при их соучастии в общей статистике, достаточна, работа по профилактике преступности среди подростков и молодежи отводится важное место. Отмечено, что именно полиция занимает особое место в системе профилактики беспризорности и правонарушений несовершеннолетними. Обосновано тем, что правоохранительные органы, являясь инструментом принудительного действия, по сути, выступают основным субъектом непосредственного предупреждения и прекращения девиантного поведения несовершеннолетних. Это объясняется разнообразием и широтой компетенции полиции, большим спектром полномочий по осуществлению оперативно-розыскной, административной, уголовно-процессуальной и других видов деятельности по борьбе с преступностью. Также в вопросе предупреждения преступности среди несовершеннолетних важное значение имеет взаимодействие различных служб и подразделений правоохранительных органов. На сегодняшний день существует ряд

ведомств по предупреждению правонарушений и преступлений несовершеннолетних, с которыми правоохранительным органам необходимо тесно взаимодействовать. Акцентировано на том, чтобы направления их деятельности по устранению негативных процессов среди молодежи отвечали реалиям времени. Подобное взаимодействие позволит обеспечить согласованное применение сил и средств различных государственных структур и организаций в единой системе органов профилактики по предупреждению преступлений и правонарушений среди несовершеннолетних.

Ключевые слова: полиция, несовершеннолетние, профилактика, преступность, меры.

Summary. The article emphasizes that the procedure for the prevention of crimes among minors is an important direction of the preventive activities of law enforcement agencies, since the illegal behavior of adolescents affects not only the general criminality of the present time, but also largely determines the crime of the future. In this regard, special attention should be paid to the correct choice of the organization of this work. Despite the fact that the share of crimes committed by minors or with their complicity in general statistics is sufficient, work on crime prevention among teenagers and young people is given an important place. It is emphasized that the police occupy a special place in the system of prevention of homelessness and juvenile delinquency. It is justified by the fact that law enforcement agencies, being an instrument of coercive action, are, in fact, the main subject of direct prevention and termination of deviant behavior of minors. This is explained by the diversity and breadth of the police's competence, a wide range of powers to carry out operational-investigative, administrative, criminal-procedural and other types of activities in the fight against crime. Also, in the issue of crime prevention among minors, the interaction of various services and units of law enforcement agencies is of great

importance. Today, there are a number of agencies for the prevention of offenses and crimes by minors, with which law enforcement agencies need to closely interact. Emphasis is placed on the fact that the directions of their activities to eliminate negative processes among young people correspond to the realities of the time. Such interaction will ensure the coordinated use of forces and means of various state structures and public organizations in a unified system of preventive bodies for the prevention of crimes and offenses among minors.

Key words: *police, minors, prevention, crime, measures.*

Постановка проблеми. У наш час дедалі більшу роль відіграє ефективних напрямів запобігання й попередження злочинів. Через зростання злочинності серед неповнолітніх, важливого значення набуває профілактика у цій проблемі. Вагому роль у даній роботі відіграють правоохоронні органи, адже вони мають намір не тільки розкрити злочин, але й забезпечити підтримання публічного порядку та громадської безпеки. Профілактичною діяльністю працівники правоохоронних органів можуть запобігти вчиненню злочину неповнолітнім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкривали проблематику розповсюдження злочинності та актуального значення профілактики у цьому питанні такі науковці, як: О. Г. Колб, О. Є. Михайлова, В. Я. Покайчук, В. Ф. Мороз, Н. М. Пісоцької, Н. В. Шость, Н. В. Яницької, О. О. Черепненко, В. В. Голіна та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ціль роботи полягає у дослідженні діяльності правоохоронних органів, щодо запобігання злочинності неповнолітніми. Зокрема, одним з найважливіших завдань є визначення основних заходів профілактики неповнолітньої злочинності. Для досягнення поставленої мети слід виконувати такі завдання:

1. Розкрити суть профілактики злочинності.
2. Охарактеризувати діяльність правоохоронних органів у профілактиці злочинності.
3. Визначити заходи запобігання неповнолітньої злочинності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для забезпечення охорони прав і свобод людини, підтримання публічного порядку та громадської безпеки, діють органи правопорядку України. Науковець Покайчук В. Я. відніс до цієї систем такі інститути, як: Національна поліція, Національна гвардія, Державна прикордонна служба, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Військова служба правопорядку у Збройних Силах, а також Управління державної охорони [1, с. 151-153]. Проте, наголошуємо увагу на тому, що у наш час актуальності набуває саме злочинність неповнолітніми, і головною службою у протидії цьому є Національна поліція України.

Правоохоронні органи займають особливе місце в системі профілактики безпритульності і правопорушень неповнолітніми. Поліція будучи найбільш великим і універсальним інструментом примусової дії правоохоронними органами, по суті, виступає основним суб'єктом безпосереднього попередження та припинення девіантної поведінки неповнолітніх. Офіцер поліції повинен зробити все, щоб дитина почувала себе захищеною, вміти заспокоїти і не допустити психологічних травм, що викликані стресовою ситуацією. І з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Попередження злочинів серед неповнолітніх - важливий напрям профілактичної діяльності правоохоронних органів, оскільки неправомірна поведінка підлітків не лише впливає на загально-кримінальну злочинність нині, але і багато в чому визначає злочинність майбутнього, у зв'язку з чим, особливу увагу слід приділяти правильному вибору організації цієї роботи. Попри те, що доля злочинів, здійснених неповнолітніми або при їх

співучасті в загальній статистиці невелика, робота по профілактиці злочинності серед підлітків і молоді відводиться важливе місце. Діяльність по профілактиці правопорушень і злочинів серед неповнолітніх ґрунтується на таких принципах: законності, неухильного дотримання вимог Конституції України, законів і підзаконних актів, демократизму, простоти і доступності в поводженні з оточенням, гуманного поводження з неповнолітніми.

Тепер звернемося до детальнішого розгляду профілактичної діяльності поліції по попередженню злочинів серед неповнолітніх. Ці цифри наочно свідчать про те, що більшість осіб неповнолітнього віку з віктимною поведінкою залишаються на волі та вимагають проведення з ними заходів профілактичного характеру, з метою недопущення здійснення ними знову протиправних діянь, незалежно від суб'єкта профілактики [2]. Цілями взаємодії в області попередження злочинів і правопорушень серед неповнолітніх служить підвищення ефективності попереджувальної діяльності і досягнення погодженої роботи усіх органів системи профілактики правопорушень неповнолітніх при розумному поєднанні використовуваних ними методів і засобів. Взаємодія співробітників правоохоронних органів з іншими суб'єктами системи профілактики правопорушень і злочинів серед неповнолітніх, будується на основі спільних програм, наказів, планів і заходів. Також у сфері попередження злочинів серед неповнолітніх важливе значення має взаємодія різних служб і підрозділів правоохоронних органів. Це пояснюється особливим положенням поліції в системі інших суб'єктів профілактики, яке визначається різноманітністю і широтою їх компетенції, великим спектром повноважень по здійсненню оперативно-розшукової, адміністративної, кримінально-процесуальної і інших видів діяльності по боротьбі із злочинами, наявністю в структурі різних служб і підрозділів. На сьогодні існує ряд відомств по попередженню правопорушень і

злочинів неповнолітніх, з якими правоохоронним органам необхідно тісно взаємодіяти. Дуже важливо, щоб напрями їх діяльності і механізми взаємодії по усуненню негативних процесів, що протікають в молодіжному середовищі, відповідали реаліям часу [3]. Подібна взаємодія дозволить забезпечити погоджене застосування сил і засобів різних державних структур і громадських організацій в єдиній системі органів профілактики по запобіганню злочинності серед неповнолітніх. Повне, об'єктивне й усебічне рішення завдань по попередженню злочинів серед неповнолітніх неможливе без належної взаємодії поліції з інститутами громадянського суспільства.

Опитування неповнолітніх являє собою процес, який вимагає від працівників правоохоронних органів неабияких вмінь та навиків, оскільки у дітей до досягнення ними повноліття лише починають формуватися свої погляди на життя, зазначає науковець Денисенко.

Тактичні дії працівників поліції в ході спілкування із вищевказаною категорією громадян є надзвичайно важливими, оскільки в ході такого спілкування, поліцейський може отримати важливу інформацію, за допомогою якої йому вдасться якомога швидше припинити певний вид правопорушення, або ж затримати особу, групу осіб, котра вчинила таке правопорушення. Наприклад, у Молдові для опитування дітей використовується кімната на базі неурядової організації «Ла Страда-Молдова», а в Польщі – при благодійному фонді «Нічії діти», а також на базі соціальних служб та Центру захисту дітей [4]. В Україні діє і успішно функціонує «Зелена кімната».

Дитина не повинна чути слово «опитування» чи «допит», тому на мою думку слід замінити цей термін на слово «розмова». Розмова проводиться на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей.

Крім допитів, в кімнаті проводиться і реабілітаційна робота. Якщо травма «не ліквідована», то вона накладає відбиток на все життя людини, на його ставлення до себе і оточуючих. Він стає іншим. Найчастіше діти, які були жертвами насильства, через кілька років проявляють себе як кривдники, тобто злочинці. Це світова статистика. Тому дуже важливо реабілітувати жертв насильства. Кімната може називатися по-різному, наприклад, кризова, доброзичлива до дитини або репродуктивна. І зовсім не важливо яка назва і який колір має, головний принцип роботи кімнати - безпека [5].

Дії працівників поліції в ході спілкування з неповнолітніми особами є надзвичайно можливими, оскільки в ході такого спілкування, можна отримати важливу інформацію, яка надалі допоможе якомога швидше припинити певний вид правопорушення, або ж затримати особу котра вчинила правопорушення.

Дітей молодшого віку доцільно допитувати в звичній для них обстановці: в школі, дитячому закладі, іноді у них вдома. А для неповнолітніх у віці 15-17 років офіційна обстановка місця допиту робить позитивний вплив: переймаючись почуттям відповідальності, вони швидше скажуть правду.

Як правило, допит неповнолітнього розумно проводити в приміщенні установи, провідного слідства. Властива цій організації суворість і офіційність повинні вселити неповнолітньому важливість і значимість майбутньої події. Особливість допиту неповнолітнього обвинуваченого полягає в тому, що в його процесі необхідно спробувати встановити весь обсяг обставин. Оскільки такий допит не може тривати більше однієї години [6].

Можна виокремити декілька особливостей опитування неповнолітніх осіб:

- Під час опитування такої особи її законний представник зобов'язаний допомогти налагодити контакт з дитиною, а не в якому разі не примушувати давати відповідь поліцейському;
- Спробувати почати розмову з неповнолітнім з того що в дитинстві так само як і він, поліцейський мав непорозуміння з педагогами, батьками тощо;
- Під час проведення опитування розмовляти з дитиною на зацікавлені нею довільні теми аби встановити з нею психологічний контакт;
- Перед проведенням опитування ознайомитися з акаунтом в соціальних мережах – це допоможе вивчити інтереси неповнолітньої особи для подальшого налагодження контакту з нею.

Опитування неповнолітніх є добровільним і допускається тільки за участі батьків, іншого законного представника, або педагога. Слід відрізнити поверхневу перевірку від обшуку особи, а саме обшук найчастіше проводиться в конфліктній ситуації, в основі якого лежить примусове обстеження громадян, їх особистих речей з метою виявлення злочину. Тактичні особливості обшуку полягають у правильному застосуванні вироблених криміналістикою прийомів з урахуванням особливостей розслідуваної події і конкретної ситуації [7]. Для неповнолітніх існують дві протилежні тенденції при виборі місць і способів укриття: повна недбалість при укритті знарядь злочинів, або прагнення сховати їх у схованках поза свого будинку. Часто підлітки ховають викрадені речі в порожнистих частинах металевих ліжок, у покинутих будинках, сараях, підвалах, а також серед гаражів.

Однак, поліцейському потрібно пам'ятати, що допитуючи неповнолітніх малолітнього або підліткового віку, потрібно користуватися тією мовою, який зрозумілий допитуваного. Мова слідчого повинна бути

правильною, простою і доступною, не потрібно використовувати професійну лексику і апелювати нормою закону.

Підготовка та проведення опитування неповнолітніх обумовлені віковими та індивідуальними особливостями, крім того необхідно приймати до уваги особливості культури та суспільства до яких він належить, його стать і типологічні властивості.

Інститут поверхневої перевірки встановлений статтею 34 ЗУ «Про Національну поліцію» та входить в поліцейські превентивні заходи. Вона не потребує дозволу суду для її проведення. Поверхневою перевіркою є здійснення особою візуального огляду особи/речей, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона має при собі заборонені речі, що становлять загрозу життю чи здоров'ю такої особи. Тактильний контакт може мати місце тільки у вигляді проведення по поверхні одягу рукою, спеціальним технічним приладом [8].

Істотною відмінністю поверхневої перевірки від персонального огляду є спосіб здійснення перевірки, а саме візуальний огляд. Тобто при поверхневій перевірці тактильний контакт поліцейського з Вами мінімальний. Поліцейський оглядає лише те, що бачить, або речі, які Ви показуєте самостійно.

Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський тільки з використанням спеціального приладу або засобу.

Ще одним нововведенням є інститут "поліцейського опікування". Поліцейське опікування може здійснюватися у відношенні: неповнолітнього у віці до 16 років, який залишився без нагляду; особи, підозрюваної у втечі з психіатричної установи або спеціалізованої лікувальної установи, де вона містилась на підставі судового рішення; особи, що має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку що оточує або собі; особи, що знаходиться в публічному місці і

в результаті сп'яніння того, що втратив здатність самостійно пересуватися або що створює реальну небезпеку що оточує або собі [9]. Неповнолітнього передають батькам або усиновлювачам, опікунам, опікунам, органам опіки і опікування, осіб, що мають ознаки психічного розладу:

- до відповідної установи, а осіб, що мають ознаки алкогольного сп'яніння
- до спеціальної лікувальної установи або до місця проживання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Роль правоохоронних органів, а саме підрозділів у справах неповнолітніх та оперативних підрозділів в системі захисту неповнолітніх від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та розвитку, на сьогоднішнім етапі розвитку інформаційного законодавства є недостатньо і потребує вдосконалення. Особливу тривогу викликає зростання втягнення неповнолітніх не тільки в вживання наркотичних засобів, а й в організовані групи, які вчиняють незаконний оборот наркотичних засобів і психотропних речовин.

Важливо максимально використовувати збіг інтересів держави і суспільства в реалізації стратегічних національних пріоритетів, залучаючи громадський потенціал до сприяння Національної поліції України у вирішенні правоохоронних завдань. У числі ключових сфер взаємодії - протидія нелегальній міграції, профілактика правопорушень, включаючи попередження і припинення злочинів та інших правопорушень стосовно неповнолітніх, недопущення залучення їх у злочинну та антигромадську діяльність.

Замість активних дій, спрямованих на попередження безпеки і правопорушень неповнолітніх, іноді демонструється лише їх видимість. Одна з них в тому, що відомства займаються профілактикою і попередженням правопорушень неповнолітніх працюють окремо один від

одного, між ними немає належної взаємодії, немає необхідного обміну інформацією.

Таким чином, слід констатувати, що проблема залучення в злочинну діяльність неповнолітніх дітей залишається поки ще не зовсім вирішеною, як на міжнародному рівні, так і в Україні і вимагає стратегічного рішення.

Література

1. Покайчук В.Я. Сили охорони правопорядку як система. Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 149–155.
2. Александров Ю. В. Криминологія: курс лекцій. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
3. Голіна В. В. Деякі особливості сучасної злочинності неповнолітніх та шляхи її подолання. Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб.. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2003. Вип. 62. 207 с.
4. Криминологія : навчальний посібник (Особлива частина). Кол. авторів Блага А. Б., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. Харків : Вид-во ХНУВС, 2011. 390 с.
5. Черепненко О. О. Методи діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики злочинності серед неповнолітніх. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: Збірка наукових праць. Харків : Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ. 2006. 244 с.
6. Мороз Л. Підготовка кадрів кримінальної міліції у справах дітей до здійснення профілактичної діяльності. Відновне правосуддя в Україні. 2009. С. 94-100.
7. Лесько Н. В. Правове виховання дітей – важливий напрям профілактики правопорушень. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 810. С. 33-37.

8. Мотунова Н. В. Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Вип. 31. С. 104-106.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Законодавство. Від 07.12.1984 №8073-Х. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 15.10.2022)

References

1. Pokaichuk V.Ya. Syly okhorony pravoporiadku yak systema. Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2017. # 2. S. 149–155 [in Ukraine].
2. Aleksandrov Yu. V. Kryminolohiia: kurs lektsii. Aleksandrov Yu. V., Hel A. P., Semakov H. S. Kyiv: MAUP, 2002. 295 s [in Ukraine].
3. Holina V. V. Deiaki osoblyvosti suchasnoi zlochynnosti nepovnolitnikh ta shliakhy yii podolannia. Problemy zakonnosti: Resp. mizhvidom. nauk. zb.. Kharkiv : Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 2003. Vyp. 62. 207 s. [in Ukraine].
4. Kryminolohiia : navchalnyi posibnyk (Osoblyva chastyna). Kol. avtoriv Blaha A. B., Davydenko L. M. ta in.; za zah. red. O. M. Lytvynova; nauk. red. serii O. M. Bandurka. Kharkiv : Vyd-vo KhNUVS, 2011. 390 s. [in Ukraine].
5. Cherepnenko O. O. Metody diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav shchodo profilaktyky zlochynnosti sered nepovnolitnikh. Aktualni problemy suchasnoi nauky v doslidzhenniakh molodykh uchenykh: Zbirka naukovykh prats. Kharkiv: Vyd-vo Kharkivskoho nats. un-tu vnutr. sprav. 2006. 244 s. [in Ukraine].
6. Moroz L. Pidhotovka kadriv kryminalnoi militsii u spravakh ditei do zdiisnennia profilaktychnoi diialnosti. Vidnovne pravosuddia v Ukraini. 2009. S. 94-100 [in Ukraine].

7. Lesko N. V. Pravove vykhovannia ditei – vazhlyvyi napriam profilaktyky pravoporushen. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky. 2014. # 810. S. 33-37 [in Ukraine].
8. Motunova N. V. Sutnist poniattia profilaktyky pravoporushen sered nepovnolitnikh. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. 2013. Vyp. 31. S. 104-106 [in Ukraine].
9. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakonodavstvo. Vid 07.12.1984 №8073-X. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>